

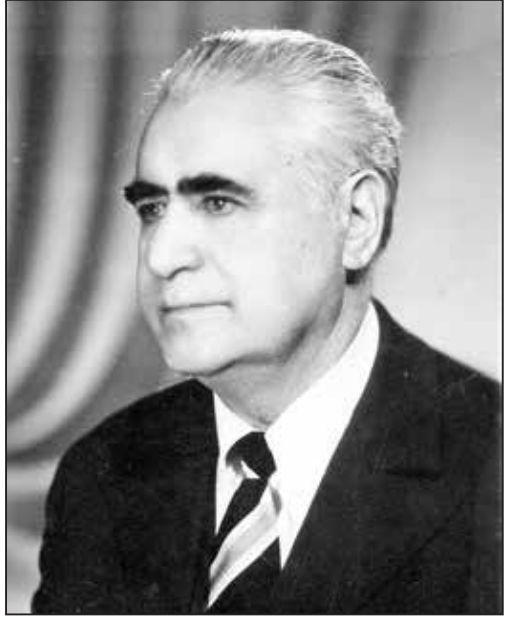
Əməkdar mədəniyyət işçisi, peşəkar jurnalist, ədəbiyyatşünas, şair, tərcüməçi, pedaqoq Məmmədəğa Sultanov çoxcəhətli fəaliyyəti ilə otaylı-butaylı milli dəyərlərimizin öyrənilməsinə və yayılmasına, xalqımızın mənəvi bütövlüyünün qorunmasına və yaşadılmasına sambalı töhfələr vermiş ziyalılarımızdan biri idi. Jurnalistik fəaliyyətə ötən əsrin 20-ci illərinin sonunda başlayan Məmmədəğa müəllim Azərbaycanın bir neçə rayonunda və mərkəzi mətbuatda müxtəlif vəzifələrdə çalışmışdı.

Bölünmüş xalqımızın bütöv ədəbiyyatının tədqiqatçısı

Məmmədəğa Sultanov 1910-cu ildə Cənubi Azərbaycanın böyük elm və mədəniyyət mərkəzlərindən sayılan Ərdəbil şəhərində dünyaya göz açmışdı. İbtidai təhsilini mədrəsədə fars dilində almış soydaşımız 1921-ci ildə ailəsi ilə birlikdə Bakıya köçərək təhsilini sənət məktəbində davam etdirmişdi. O, görkəmli Azərbaycan yazıçısı və pedaqoqu Seyid Hüseynin rəhbərlik etdiyi ədəbiyyat dərəcəsinin fəal üzvlərindən biri olmuşdu.

Gənc yazarın "Sənət məktəbi" adlı ilk şeiri 1926-cı ildə "Gənc işçi" qəzetində işıq üzü görmüşdü. Sonralar "Hücum" ədəbiyyat məcmuəsində fəhlə-yazıçı kimi əməkdaşlıq edən Məmmədəğa Sultanov 1932-ci ildə həmin məcmuənin məsul katibi vəzifəsinə irəli çəkilməmişdi. Sonrakı illərdə o, "Gənc işçi" qəzetinin məsul katibi (1936–1937), "Kommunist" qəzeti redaksiyasında elm və mədəniyyət şöbəsinin müdiri (1937– 1938), mühəndis və təsərrüfatçıların ixtisasını artıran institutun dil və ədəbiyyat kafedrasının müdiri (1939), Azərbaycan Pedaqoji İnstitutunun aspirantı olmuş və burada müəllim (1939– 1941) işləmişdi.

Mənim Məmmədəğa müəllimlə tanışlığımın qəribə tarixçəsi var. Jurnalistika fakültəsinin son kursunda "Rayon qəzetinin nəşri tarixi" mövzusunda diplom işimlə əlaqədar arxiv sənədlərini araşdırırdım. Öyrəndim ki, 1933-cü ildə MTS-lərdə siyasi şöbə yaradılarda Kürdəmirdə "Bolşevik" qəzetinin redaktoru vəzifəsində çalışan Məmmədəğa Sultanov həmin şöbələrin (yəni, MTS-lərin) rayon partiya komitələri ilə birləşdiyi vaxtda (1935-ci ildə) Masallıda çıxan "Yeni həyat" qəzetinə redaktor göndərilmişdi. Diplom işim ilə bağlı fakültədə ilkin söhbətlərdə müəllimlərimiz Nəsir İmanquliyev, Seyfulla Əliyev, Nurəddin Babayev, Famil Mehdi, Qulu Xəlilov, Jurnalistlər Birliyinin məsul katibi Hacı

əsərləri ilə yanaşı, İran, tacik, hind klassik ədəbi abidələrinin ana dilimizdə səslənməsində böyük xidmətləri olmuşdur.

M.Sultanov "Azərneşr"də bədii ədəbiyyat şöbəsinin müdiri işlədiyi zaman Azərbaycanın farsdillilə klassiklərinin əsərlərini ana dilimizə tərcüməsinə çox qayğı və həssaslıqla yanaşmışdı. Bu işə təsadüfi adamları deyil, səriştəli sənətkarları cəlb etmişdi. Müəyyən səbəblərə görə Azərbaycanın görkəmli qəzəlxanı mətbuatdan uzaqlaşdırılmışdı. Məmmədəğa müəllim Əlağa Vahidin sənətkarlığına yaxşı bələd olduğundan Xaqaninin qəzəllərinin bir qisminin tərcüməsinə ona tapşırılmışdı.

Fars dilində yazıb-yaradan Azərbaycan klassikləri haqqında tədqiqatları, Xaqaniyə həsr

Hacıyev həmin rayon qəzetinə M.Soltan imzasıyla redaktorluq etmiş Məmmədəğa müəllimin adını eşidəndə, mənə onunla görüşməyi məsləhət bildilər.

Araşdırma zamanı "M.Soltan" imzası ilə klassik irsimizdən çevirmələrini həvəslə oxuduğum Məmmədəğa müəllimlə 80-ci illərin ortalarında görüşlərim yaddaşımda silinməz izlər qoydu. O zaman Respublika Əlyazmalar Fondunun (indiki Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu) elmi ekspozisiya şöbəsinin müdiri vəzifəsində çalışan Məmmədəğa müəllim xeyli yaşlaşsa da gənclik həvəsi ilə yazıb-yaradır, tərcüməçilik fəaliyyətini də davam etdirirdi.

İndi Fondada mühafizə olunan yazılı abidələr həm də Azərbaycanın kitab mədəniyyətinin əsas bazası sayılır. Fondun təşkilində, əlyazmaların toplanmasında, nəşrində, mətbuatda işıqlandırılmasında Məmmədəğa müəllimin misilsiz xidmətləri olmuşdu. 26 il Əlyazmalar Fondunun direktoru vəzifəsində çalışmışdı. Klassik ədəbi abidələrin oxucu kütləsinə çatdırılması yolunda böyük bir missiyanı uğurla yerinə yetirən Məmmədəğa Sultanov İkinci Dünya müharibəsi dövründə Zaqafqaziya cəbhəsi siyasi idarəsinin tərcüməçisi və siyasi təlimatçısı kimi Təbriz şəhərində (1941- 1942) xidmət etmişdi.

Ordudan tərxis olunan sonra Azərbaycan Dövlət Universitetində ədəbiyyat nəzəriyyəsi, İran ədəbiyyatı tarixi və fars dilindən dərslər demişdi. Eyni zamanda, Azərbaycan Elmlər Akademiyasının Nizami adına Dil və Ədəbiyyat İnstitutu Əlyazmalar şöbəsinin müdiri vəzifəsində çalışmışdı.

Hələ müharibədən qabaq – 1939-cu ildə dahi Nizaminin 800 illik yubileyinə hazırlıq ərafəsində Məmmədəğa Sultanov həm istedadlı şair, həm də fars dilinin gözəl bilicisi kimi Səməd Vurğunun diqqətini cəlb etmişdi. Şairlə birlikdə Mehdi Hüseyn ona Azərbaycan klassiklərinin farsca yazılmış əsərlərini ana dilimizə tərcümə etməyi tövsiyə etmişdi. Şərhin müdrik söz ustası Sədi Şirazin "Gülüstani", "Kəlilə və Dimnə" Şərq bestselleri (nəsr hissəsini qardaşı Rəhim Sultanov tərcümə edib.), "Mehr və Müştəri"nin poetik lövhələri onun səriştəli tərcümələrinin bəhrəsidir. Nizami Gəncəvinin "Xosrov və Şirin", Əhvədi Marağayinin "Cami-cəm" əsərlərini, Məhsəti Gəncəvinin rübailərini redaktə və şərh edən Məmmədəğa müəllimin ciddi elmi təhlili ilə seçilən bir çox tədqiqatların da mufəllifidir.

Məmmədəğa Sultanovun cəfəqəş və yorulmaz tərcüməçi kimi Xaqani, Nizami, Füzuli, Əssar Təbrizi, Fələki Şirvani, Heyran xanım, Fatma xanım Kəminə, Abbasqulu ağa Bakıxanov kimi Azərbaycan Ədəbiyyatı klassiklərinin

etdiyi maraqlı monoqrafiyası, A.Bakıxanovun ədəbi və elmi yaradıcılığını geniş oxucu kütləsinə təqdim etməsi göstərir ki, M.Sultanov çoxşaxəli maraq dairəsinə və elmi fəaliyyətə malik alimlərdən biri olub. AMEA-nın həqiqi üzvü, filologiya elmləri doktoru, professor Nizami Cəfərov, çox haqlı olaraq, mənəvi irsimizin təbliğində göstərdiyi xidmətlərinə görə Məmmədəğa Sultanovu akademik səviyyəli alim adlandırır.

Yaxın Şərq ölkələrinin bir sıra xalqları ilə ədəbi əlaqələrinə aid araşdırmalar aparmış, Firdovsi, Sədi Şirazi, Əmir Xosrov Dəhləvi, Əlişir Nəvai və başqalarının Azərbaycan ədəbiyyatı ilə əlaqələri barədə bir sıra maraqlı məqalələrin müəllifi kimi tanınmış M.Sultanov mətnşünaslıq sahəsində də əvəzsiz və yaddaqalan xidmətlər göstərmişdi. AMEA-nın Respublika Əlyazmalar Fondunda vaxtilə hazırladığı "Əlyazmalar kataloqu"nın I və II cildləri Məmmədəğa müəllimin rəhbərliyi ilə tərtib olunub, işıq üzü görmüşdü.

N.Tusi, İbn Sina, T. Fikrət kimi ədəbi simalar, eləcə də nadir əlyazmalar haqqında yazdığı elmi əsərləri M.Sultanovun şərqşünaslıq elminə töhfə verdiyi dəyərli nümunələrdəndir. Klassik farsdillilə poeziyamızın 20 mindən artıq beytini dilimizə çevirib nəşr etdirən Məmmədəğa müəllimin ömrünün ahıl çağında son işlərindən biri Nizami ədəbi məktəbinin davamçısı, XIV əsrin görkəmli mütəfəkkir şairi Əssar Təbrizinin məşhur "Mehr və Müştəri" dastanının Əlyazmalar İnstitutunda saxlanılan ən nadir və mükəmməl nüsxədən - orijinaldan bədii tərcüməsidir. Dörd min beytlik bu əsər nəfis şəkildə tərtib olunmuş, kitaba miniatürçü rəssam Fəxrəddin Əliyevin çəkdiyi rəngli şəkillər daxil edilmişdir.

Əfqan şairlərinin əsərlərindən ibarət "Könül tərəneləri" və "Zəfər tərəneləri" adlı şeir topluları zəhmətkeş tərcüməçi-alim Məmmədəğa Sultanovun təşəbbüsü və iştirakı ilə Azərbaycan oxucusuna ərməğan edilmişdir.

Tarixin amansız hökmü iki yerə bölünmüş xalqımızın min illi bir dövrü əhatə edən qiymətli ədəbi-bədii irsi Məmmədəğa müəllimin elmi yaradıcılığında mənəvi bütövlüyə qovuşmuşdur. "Əməkdar mədəniyyət işçisi" kimi fəxri ada layiq görülmüş, tərcüməçilik istedadı ilə ədəbi abidələrə əbədi həyat bəxş etmiş Məmmədəğa Sultanovun milli ədəbiyyatımız qarşısında xidmətləri Arazın hər iki tayında daim dərin ehtiram və qədirbilənləklə xatırlanır.

Nurəddin ƏDİLÖĞLÜ,
yazıçı-jurnalist